© С.М. Іванова, 2010
ISSN 2076-8184. Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. №1 (15).
Режим доступу до журналу: http://www.ime.edu-ua.net/em.html

УДК 023.5.088.6:37.016:004

Іванова Світлана Миколаївна, науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ БІБЛІОТЕКИ

Анотація

Стаття присвячена проблемі підвищення інформаційної грамотності працівників бібліотеки у зв’язку з активним розвитком інформаційних технологій та впровадження електронних бібліотек. Розкрити поняття “інформаційна грамотність” та "стандарти інформаційної грамотності". Зазначені вимоги до сучасного бібліотекаря. Проаналізовано стан діяльності щодо підвищення кваліфікації бібліотекарів на Україні. У статті були виділені основні навчальні ресурси для підвищення інформаційної грамотності бібліотекарів, що пропонуються в мережі Інтернет. Запропоновано спеціальний курс “Основи інформаційної грамотності бібліотекаря”, що задовольняє сучасні вимоги до бібліотекаря.

Ключові слова: електронні бібліотеки, професійна діяльність бібліотекарів, інформаційна грамотність.

Вступ. Протягом XX-XXI століть у суспільному житті відбулися суттєві зміни, що пов’язані з формуванням нової епохи – інформаційної [1,6,7,8].

Так, слід зазначити, що розвиток освіти сьогодні є неможливим без забезпечення інформаційної підтримки навчальних і наукових процесів. При цьому, від стану інформаційних ресурсів бібліотеки і якості послуг, що надаються, безпосередньо залежить якість освіти. Тому саме бібліотека, як головний соціальний інститут, що організує збір, зберігання і використання інформаційних ресурсів, є невід'ємним компонентом процесу інформатизації освіти.

Однією з основних складових цього процесу є впровадження мережевих технологій в роботу бібліотек, забезпечення ефективного доступу до різнорідних розподілених інформаційних ресурсів, що дозволяють включити певний навчальний заклад у світовий інформаційний і науково-освітній простір.

Щоб бібліотека стала повноправним суб’єктом сучасної інформаційної епохи, необхідно впроваджувати нові інформаційно-комунікаційні технології та навчати працівників бібліотеки володіти та доцільно використовувати їх.

Тому все більшої актуальності набуває проблема формування системи

додаткового безперервного професійного навчання та підвищення інформаційної грамотності працівників бібліотек.

Метою статті є проаналізувати проблему підвищення інформаційної грамотності працівників бібліотек та запропонувати основні напрямки у вирішенні цієї проблеми.

Питанню інформаційної грамотності присвячені роботи зарубіжних науковців: Бредлея Ф. (*Bradley, F*), Вебера С. (*Webber, S.*), Гендиної Н.І., Джонстона Б. (*Johnston, B.*), Пикока Дж. (*Peacock, J*) та ін., вітчизняних дослідників: Баловсяк Н.В., Жалдака М.І., Морзе Н.В., Сороко Н.В. тощо.

Вперше поняття "Інформаційна грамотність" і відповідний термін "*Information Literacy*" були введені в 1977 році в США та використані в національній програмі реформи вищої освіти. Значний вклад до розробки даного поняття внесла Американська бібліотечна асоціація (*The American Library Association* [ALA]).

У 1998 році Асоціацією затверджені "Стандарти інформаційної грамотності " ("*Information Literacy Standards*", 1998) [8].

Пропонуються п'ять стандартів [4], згідно яким освічена людина повинна мати такі основні здібності:

- вміти знаходити необхідну інформацію для професійної та повсякденної діяльності;
- користуватися певною інформацією, аналізувати, синтезувати, оцінювати як її, так і її джерела;
- використовувати новітні інформаційні та комунікаційні технологій.

У 2003 році Міжнародний альянс з інформаційної грамотності (*International Alliance for Information Literacy*) узагальнив та уточнив "Стандарти інформаційної грамотності" [5] і дав таке визначення поняттю "інформаційна грамотність": здібності розуміти, коли є необхідність в інформації, виявляти, знаходити, оцінювати та ефективно використовувати цю інформацію для вирішення певних питань та проблем.

У нашому розумінні, інформаційна грамотність – це вміння здійснювати ефективний пошук інформації, аналізувати, синтезувати інформаційні ресурси та володіння сучасними інформаційними і комунікаційними технологіями.

Слід відмітити, що ЮНЕСКО [2] визначає такий основний напрямок діяльності при вирішенні проблеми підвищення інформаційної грамотності населення: "інтеграція бібліотек в інформаційну грамотність як тих, хто надає інформаційні ресурси, послуги та умови, що мають забезпечувати вільне та відкрите дослідження інформації і слугувати каталізатором щодо трактування, інтеграції та застосування знань в усіх галузях освіти".

Таким чином значно поширюються вимоги до сучасного бібліотекаря, а саме він має:

- здійснювати аналітико-синтетичну обробку інформації;
- оволодіти методологією розкриття та поширення знань, що зосереджені у бібліотечних фондах;
- освоїти методики та комп'ютерні технології бібліографування, реферування, підготовки оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів, проведення наукометричних, інформетричних і бібліометричних досліджень;
- забезпечувати як надання традиційних інформаційних продуктів і послуг, так і реалізацію функції документорозповсюдження шляхом відбору та запису на компакт-диски зібрань електронних публікацій на замовлення користувачів з дотриманням майнових прав інтелектуальних власників;
- володіти і доцільно використовувати різноманітні програмні продукти;
- створювати бібліографічні, аналітичні та повнотекстові бази даних тощо.

В Україні вже розпочалася робота з удосконалення знань бібліотекарів щодо використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Слід відмітити програму “Бібліоміст” (2009) (*http://www.bibliomist.org*) — це партнерська робота Української бібліотечної асоціації, Ради з міжнародних досліджень і обмінів (*Council of international researches and exchanges* [IREX]), Агентства США з міжнародного розвитку (*United States Agency for International Development* [USAID]) та Міністерства культури і туризму України. «Бібліоміст» співпрацюватиме з центральними та місцевими органами влади та бібліотеками України.

Завдання цієї програми такі:

- обладнати бібліотеки технікою;
- навчити бібліотекарів користуватися новітніми технологіями;
- сприяти розвитку ресурсної бази бібліотечної асоціації;
- заручитися державною підтримкою для визнання ключової ролі бібліотек в суспільстві.

Крім цього створюються спеціальні інтернет-ресурси для працівників бібліотеки.

Наприклад, "Публічна бібліотека Інтернет" (*The Internet Public Library – http://www.ipl.org*) має розділ "Спеціально для бібліотекарів про Інтернет в бібліотеках", який збирає колекцію ресурсів щодо Інтернет-навичок для бібліотекарів та стратегії впровадження Інтернет в бібліотеках з метою розширення бібліотечного сервісу.

Відзначимо також сайт "Цифровий бібліотекар, або вибір кращого на Веб" *(http://www.servtech.com);* бібліотечний покажчик Інтернету (*http://sunsite.berkeley.edy/internetindex*) тощо.

За ініціативою Української бібліотечної асоціації (УБА), Британської Ради в Україні, Наукової бібліотеки Національного університету "Києво - Могилянська

Академія" було створено інформаційний портал "Бібліотечний світ України" (*http://www.ukrlibworld.kiev.ua/mein.html*), мета якого надавати матеріали про діяльність українських бібліотек та фахову інформацію для бібліотекарів.

Портал містить такі 7 розділів:

- бібліотечний світ України;
- бібліотеки в Інтернеті;
- електронна пошта;
- електронні каталоги;
- споріднені організації;
- професійний бібліотекар;
- мережа знань.

На сайтах професійних бібліотечних об'єднань, електронних бібліотек вищих навчальних закладів розташовані бюлетені та журнали, що значно сприяють розвитку інформаційної грамотності працівників бібліотеки. Це, наприклад, сайти BUBL Journal, Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (*http://www.Nbuv.gov.ua*), електронна версія щомісячного збірника з питань бібліотечної теорії та практики "Научні та технічні бібліотеки" ("*Научные и технические библиотеки*" – *http://gpntb.ru/win/ntb/index.html*), науковий електронний журнал "Російські електронні бібліотеки" ("*Российские злектронные библиотеки* " – *http://www.iis.ru/el-lib*) тощо.

Важливим є використання дистанційного навчання, що може забезпечити, перш за все, безперервне навчання бібліотечних працівників.

Так, наприклад, працівники ХОУНБ здійснювали очно-заочне навчання у Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв з проблеми "Бібліотека і влада". Отримання завдань, консультацій, передачу в Державну академію результатів самостійної роботи вони здійснювали через мережу Інтернет. Детальна та вичерпна інформація про діяльність Центру, поточні справи і новини оперативно висвітлюються в Інтернет - довіднику "Бібліотеки України - каталог Українських бібліотек" (*www.ukrlibworld.kiev.ua*).

З жовтня 2008 року Інститут післядипломної освіти Академії вперше запровадив дистанційне навчання для підвищення кваліфікації бібліотекарів України. Автори дистанційного курсу (ДК) "Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів" [5] виходили з того, що він має складатися з інформаційного навчально-методичного ресурсу та інформаційно-комунікаційного забезпечення. Інформаційний навчально-методичний ресурс – це :

- навчально-методичний комплекс, який включає до себе теоретичну, практичну, контрольну, мотиваційну і адаптаційну частини;
- віртуальне навчальне середовище, що забезпечує розміщення й доставку

навчальної інформації до слухача, а також керування навчальним процесом.

Програмним комплексом забезпечення дистанційного навчання в мережі Інтернет, що використовується в Академії, є Moodle (*Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment* - Модульне динамічне об'єктно-орієнтоване середовище для навчання).

Moodle розповсюджується безкоштовно як програмне забезпечення відкритого доступу (*Open Source*), під ліцензією *GNU Public License*.

Цей програмний комплекс дозволяє створювати курси і web-сайти, який розміщуються в Інтернет. Його основні переваги у тому, що він має розвинутий модуль тестування та аналізу результатів тестування, зручний модуль завдань та модуль оцінювання.

Moodle дозволяє підключати також такі типи модулей:

- елементи курсу;
- звіти адміністратора;
- різні типи завдань;
- плагіни аутентифікації;
- блоки;
- різні формати курсів;
- звіти за курсами;
- поля бази даних;
- плагіни підписки на курси;
- фільтри;
- звіти за оцінками;
- формати експорту оцінок;
- формати імпорту оцінок;
- портфоліо;
- різні типи питань в тестах;
- формати імпорту/експорту тестів;
- звіти за тестами;
- архіви файлів;
- різні типи ресурсів;
- плагіни пошуку.

Ці можливості у повному обсязі реалізувалися в ДК "Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів".

При цьому, ДК має такі модулі:

- "Проектна діяльність в бібліотеках", що спрямований на оволодіння методами проектної діяльності, ефективними засобами пошуку інформації з

проблем проектної діяльності, ознайомлення з моніторинговою діяльністю;

- “Функції контролінгу у забезпеченні управління бібліотекою”, що спрямований на формування у працівників бібліотек системи економічних знань, на яких базується сучасний аналіз економічних показників та набуття навичок використання контролінгу як принципово нової концепції управління економікою на мікрорівні;
- “Електронне урядування та доступ до інформації у бібліотеках”, що спрямований на формування ставлення щодо ролі бібліотек у розвитку електронного урядування в інформаційному середовищі;
- “Психологічні основи управління бібліотекою”, що спрямований на оволодіння методами управлінської діяльності, раціональними підходами до її планування в бібліотеках та інформаційних установах, а також на формування в слухачів теоретичних знань з основ управлінської діяльності, усвідомлення працівниками бібліотек психологічних особливостей управління бібліотекою.

Так, аналіз діяльності щодо підвищення кваліфікації бібліотекарів на Україні та вимог до сучасного працівника бібліотеки надають нам підстави стверджувати, що необхідно створити такий навчальний курс, зокрема дистанційний, який буде забезпечувати підвищення інформаційної грамотності працівника бібліотеки відповідно до розвитку суспільства.

Курс має включати до себе:

1. Навчальний модуль, мета якого буде надати знання щодо основних категорій інформаційного суспільства, навчити працювати з інформацією та інформаційними ресурсами.

2. Навчальний модуль, результатом якого буде вільне володіння комп’ютером, програмним забезпеченням Microsoft Office, вміння створювати інформаційно-бібліографічні бази даних.

3. Навчальний модуль, присвячений використанню Internet в обслуговуванні читачів, надання підтримки користувачам, що мають особливі потреби.

4. Навчальний модуль, результатом якого буде вільне володіння певним програмним засобом, що використовується для створення електронної бібліотеки.

У першому модулі мають розглядатися такі питання: поняття інформаційна освіта та інформаційна культура [3]; основні компоненти інформаційної грамотності [3], а саме: отримання раціональної інформації, що включає визначення і формування необхідності в інформації, її пошук і отримання; оцінка інформації, що включає відбір, аналіз, синтез, узагальнення та інтерпретацію інформації; доцільне використання отриманої інформації відповідно до закону про інтелектуальну

власність, правил легального використання та етичних норм.

Другий модуль знайомить користувачів з сучасним програмним забезпеченням, яке знадобиться у професійній діяльності бібліотечних працівників. А саме, операційними системами Windows і Linux, пакетами створення та обробки електронних документів, іншого прикладного програмного забезпечення.

Завданнями третього модулю є надання знань про можливості нових інформаційних технологій у професійній діяльності; удосконалення алгоритму роботи в інформаційно-пошукових системах Інтернет; формування вмінь використовувати у професійній діяльності нові соціальні сервіси Інтернет, наприклад, такі як Web 2.0, вебінари тощо.

Четвертий модуль має надати інформацію щодо актуального сучасного програмного забезпечення електронних бібліотек; навчити працювати з певним програмним засобом, що використовується певною електронною бібліотекою, наприклад, Dspace, Eprints, Greenstone, Koha, Fedora тощо.

При цьому курс складається з таких частин:

- вхідне тестування, що перевіряє базові знання, включає питання, які відображають рівень компетенцій за кожним модулем курсу;
- інформаційні ресурси за темами, що включають навчальний зміст і основні поняття;
- вправи, які включають тестові питання, контрольні тестові завдання, питання для самоперевірки, відповіді та приклади;
- довідник та глосарій;
- корисні посилання в мережі Інтернет.

Метою спецкурсу “Основи інформаційної грамотності бібліотекаря” стала допомога працівникам бібліотеки в освоєнні інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на посилення ефективності послуг бібліотеки та на її наближення до світових стандартів.

Розроблений спецкурс включає теоретичний та практичний блоки, містить необхідний обсяг навчального матеріалу для подальшого ефективного використання у професійній діяльності бібліотекаря інформаційних і комунікаційних технологій. Кожен модуль має лекційний блок, блок семінарських занять та дискусій-тренінгів для закріплення знань, вмінь, навичок, ставлень.

Висновки. Формування інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів як головних учасників та виконавців інформаційних перетворень у суспільстві є дуже важливим. При цьому Інтернет є ідеальним середовищем для створення та розповсюдження професійної інформації на основі міжбібліотечної кооперації, за допомогою баз даних, професійних електронних журналів, веб-семінарів і веб-

конференцій, дистанційних курсів, інформаційних бібліотечних порталів тощо.

Так для підвищення інформаційної грамотності бібліотекарів в мережі Інтернет слід зазначити такі навчальні ресурси:

- ресурси, які пропонуються компаніями-виробниками;
- окремі бібліотеки, бібліотечні консорціуми та вищі навчальні заклади;
- спеціальні програми і проекти асоціацій, різних інформаційних установ;
- ресурси комерційних продавців на платній основі;
- дистанційні курси.

Так, курс "Основи інформаційної грамотності бібліотекаря" має бути універсальним, а саме, викладатися як традиційним способом, так і дистанційно через мережу Інтернет.

Проведення цього курсу дозволить:

- Підвищити професійний рівень кадрового складу бібліотечної системи через навчання і підвищення кваліфікації;
- Підвищити професійний рівень бібліотекарів через модернізацію системи підвищення кваліфікації, комплексу заходів щодо впровадження та використання інноваційних форм і методів навчання;
- Підвищити престиж професії через проведення Інтернет-конкурсів, міжнародних веб-семінарів у межах дистанційного курсу, випуску електронних журналів і щоденників, активізації співробітництва з СМІ, державними і суспільними організаціями.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе. М.: Прогресс. - 1986. - с. 330-342.

2. Всемирный доклад по образованию. Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии/ ЮНЕСКО. – Париж, 1998. – 175 с.

3. Гендина Н. И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: учебно-метод. пособие: часть 1 / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, Г. А. Стародубова.- Кемерово: Кемеровск. Гос. Академия культуры и искусств, 1999. - 143с.

4. Сороко Н.В. Роль інформаційної культури в удосконаленні професійної компетентності вчителів // Електронне наукове фахове видання схвалено Вченою радою Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України (Протокол № 8 від 30 жовтня 2006 р.) /Випуск № 4, 2007. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ime.edu-ua.net/em4/emg.html.

5. Створення навчально-методичних матеріалів для дистанційних курсів у

ДАКККіМ: Метод. матеріали/ ДАКККіМ; Укладач М.О.Митрошина; Рец. І.О. Шевченко.- К, 2008. - 38 с.

1. Тоффлер Э. Третья волна. М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. – 261 с.

2. Уэбстер Ф. Теории информационного общества.- М.: Аспект Пресс, 2004.- 400 с.

3. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе. М.: Прогресс, 1986. - с. 330-342.

4. American Library Association [ALA]. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.html.

ПРОБЛЕМА ПОВЫШЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАММОТНОСТІ РАБОТНИКОВ БИБЛИОТЕК

Иванова С.Н.

Аннотация

Статья посвящена проблеме повышения информационной грамотности работников библиотеки в связи с активным развитием информационных технологий и внедрения электронных библиотек. Раскрыты понятия “информационная грамотность” и "стандарты информационной грамотности". Представлены требования к современному библиотекарю. Проанализировано состояние деятельности относительно повышения квалификации библиотекарей на Украине. В статье были описаны основные учебные ресурсы для повышения информационной грамотности библиотекарей, которые предлагаются в сети Интернет. Предложен специальный курс “Основы информационной грамотности библиотекаря”, который удовлетворяет современные требования к библиотекарю.

Ключевые слова: электронные библиотеки, профессиональная деятельность библиотекарей, информационная грамотность.

THE PROBLEM OF INFORMATION LITERACY INCREASE OF LIBRARIANS

Ivanova S.

Resume

The article is devoted to the problem of increase of information literacy of library workers in connection with active development of information technologies and introduction of electronic libraries. There are explained “information literacy” and "standards of information literacy" concepts, noted requirements to the modern librarian. There is analyzed the state of librarians advanced training in Ukraine. In the article are selected general

educational resources for the increase of information literacy of librarians, which are offered in the Internet. There is offered the special course of “Basis of librarian information literacy”. This course satisfies modern requirements to the librarian.

Keywords: electronic libraries, professional activity of librarians, information literacy.